

ISHODIŠTE PITANJA I PITANJE METODA

DUŠAN TRAVAR
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 167/168
Stručni članak
Professional paper

Primljeno :1989-12-27
Received

Povodom knjige *Ishodište pitanja* Predraga Fincija autoru se zamjećuje nedostatno sprovođenje metode filozofijske hermeneutike u razmatranju teme *pitanje i njegovo podrijetlo* kod Platona, Aristotela, Descartesa, H.-G. Gadamera i mnoštva tek uzgred i nepotpuno tretiranih logičara i filozofa. Posredstvom Gadamerove te Bultmannove hermeneutičke teorije i njene primjene, prikazatelj pokazuje manjkavosti autorova pristupa i izvedbe, nedovoljnost perifilozofske autorove metode za osvjtljavanje zadataka postavljenih u istraživanju. Ustanovljuje se autorovo ostajanje tek pri *mnjenju* i mnjenjima drugih, te njegovo neuspijevanje razjašnjenja porijekla *pitanja*.

ISHODIŠTE PITANJA I PITANJE METODA

Pitanje o *pitanju* nije do sada objedinjeno obrađivano u nas. To po prvi puta čini *Ishodište pitanja* Predraga Fincija.¹ Šta pak čini naš autor? On izdvaja pitanje o *pitanju* (crotematski problem) izlažući Platonovo, Aristotelovo, Descartesovo, Gadamerovo gledalište, i navodi na način mnijenja sijaset mislilaca a da sam s njima ne polemizira niti *metodski* zauzima *stanovište* u odnosu na iznesena mnijenja drugih, niti *gledišta* glede izloženih stavova mnijenja. Ako smatramo, da izlaganje treba biti iscrpno i točno (deskriptivno-objektivno), onda očekujemo ocjenu i vrednovanje stanovišta i stavova drugih znanstvenika, mada autor subjektivna promišljanja – stojeći na poziciji diskursivnosti *mišljenja* Descartesa, dakle na poziciji novovjekog subjektivizma subjektivnosti – shvata kao »svojevrсно uvodenje u mišljenje«.²

Autorov posao se nije sastojao samo u izlaganju. To pokazuju sporadični interventni njegovi iskazi za koje ne znamo – ali ne našom,

¹ Predrag F i n c i j a, *Ishodište pitanja*, »Glas«, Banja luka 1987.

² Op. cit., s. 110.

čitateljskom krivnjom – da li da ih shvatimo kao interpretaciju, dakle kao regularno *dovršenje razumijevanja* smisla iskaznih stavova i stanovišta tumačenih mislilaca, ili kao tek dopunske kritičke opaske. Jer, mi kao čitatelji-po-prvi-put *o pitanju* u našem jeziku nismo bili obavezni poznavati temu *pitanja o pitanju* nekih i mnogih teoretičara, prije nego što smo se dali na čitanje našeg autora o tom pitanju. Mada se u hermeneutičkom razumijevanju zbiva *stapanje horizonata*,³ to ne smije biti od strane autora ponuđeno *miješanje horizonata*.

Pretpostavlja se, naime, da je autor monografijom poduzeo tumačenje jedne teme i zato, što u stručnoj javnosti problematična tema nije u nas još prepoznata niti recipirana kao takova, pa nam se – uz opisane autore – nudi na još jedan *autorski* način. Nameće se pitanje zašto je – s obzirom na postignuti rezultat – poduzet posao istraživanja, ako za pozitivni ishod imamo samo deskripciju na način *mnijenja*, ne i ulaženje u erotematsko izvorište: *ishodište pitanja*? Da se tema *pitanje* objedinjeno prikaže i metodski rasvijetle povijesno predana stanovišta *pitanja o pitanju* – i to saobrazno nama suvremenom istraživanju – bio bi jedan način odgovaranja na zadatu temu-pitanje. Filozof mora metodu sa sviješću ovladati i voditi, a ne da ona njega, takoreći, vodi i njime upravlja, inače se neće moći izbjeći često mučno, isprazno bazanje praznih spekulacija. Našem autoru se dá također uputiti primjedba sa stanovišta K. Jaspersa, koga on osim drugih prikazuje u shvatanju *o pitanju*: »Znanstveno znati znači kritički i metodski znati, znači znati što se zna i što se ne zna, i znači uopće znati granicu znanja – znači filozofijski biti pri znanosti. Bez toga su znanstveni rezultati kao stavovi-iskazi i riječi sadržaj praznovjerja.«⁴

»Interpret ne želi ništa drugo doli da ovo opće (tekst) razumije, tj. da razumije šta kaže ta predaja, kakav je smisao i kakvo značenje teksta. Međutim, da bi to razumio, on ne smije htjeti da skrene pogled od samoga sebe i konkretne hermeneutičke situacije u kojoj se nalazi, on tekst mora staviti u odnos s tom situacijom.«⁵ U odnosu na našeg autora, to znači: razumijevanje iz vlastite hermeneutičke situacije jeste nudenje vlastite *primjene razumijevanja* stanovišta drugih autora, tj. sprovođenje 'vlastite' hermeneutičke metode. Do koje mjere naš autor doslovno – ali ne i hermeneutički – shvata stav »da je razumijevanje već tumačenje«,⁶ čitatelj

³ Hans-Georg G a d a m e r, *Istina i metoda*, prev. Slobodan Novakov, Sarajevo 1978, prvo njem. izd. 1960, s. 339-340. 412, 422.

⁴ Karl J a s p e r s, *Existenzphilosophie*, Berlin 1956, s. 84.

⁵ Hans-Georg G a d a m e r, op.cit., s. 358.

⁶ Op. cit., s. 430, također 434.

može uvidjeti poredeći dio teksta iz navedenog Gadamerovog djela sa s. 430 i autorove knjige na s. 70-1. »Stapanje razumijevanja i tumačenja« u našeg autora se izvršuje kao *rekognitivno, reproduktivno* tumačenje.

Gdje gdje u autorovom tekstu ne razlikujemo što je donijela njegova opisna metoda u odnosu na opisani sadržaj a šta je autorovo stanovište. Autor nam mora ponuditi mogućnost *interpretativnog* razlikovanja svog stanovišta i stanovišta drugih autora. Budući se je opredijelio za perifilozofsku metodu, a gdje gdje – nesistematski i nepotpuno – komentira kao tumač (jer ne daje svoju teoriju), mora nam ponuditi to razlikovanje.

Tako izlažući: »Jeanne Delhomme smatra...«, sa posljednjim izvodom: »Jeanne Delhomme nalazi da je posljednja priroda upitivanja ćutanje. Može se primijetiti da je ono posljednje ili početno stanje duha – ćutanje – podjednako odgovor koliko i pitanje. Pitanja nas napuštaju tek u jednom svijetu dovršenosti. A zar to nije drugo ime za smrt?«⁷ Ako iza onog »može se primijetiti« imamo shatiti da stoji autorov komentar, onda ne znamo zašto ga je tako malo i zašto je nepotpun – ne pominjući *sigeriku* M. Heideggera kao logiku upitivanja za istinu bivstva⁸ – da bismo imali pojam autorovog cjelovitog stanovišta i zauzimanja stava.

Kada autor već ilaže *transcendentalno* pitanje Karla Rahnera, mi pitamo, zašto ne ilaže *na-osnovu-ćega upitivanje* (Worauhin der Befragung) Rudolfa Bultmanna? Za Bultmanna je pretpostavka svake razumijevajuće interpretacije – prethodni životni stav prema stvari koja u tekstu neposredno ili posredno dolazi do riječi, i koja vodi odnošajnost upitivanja, zbog-ćega-i-radi-ćega upitivanja. Iz stvarnog interesa izrasta, prema Bultmannu, način postavljanja pitanja, ono na-što upitivanja. Ono može biti istovjetno intenciji teksta: onda tekst posreduje ispitivanu stvar neposredno. Ali, ono na-što upitivanja može također izrasti iz interesa za stanja stvari koja se mogu pojaviti u svim mogućim tekstovima: onda tekst posreduje ispitivanu stvar samo posredno. Ono *na-osnovu-ćega upitivanje* može npr. biti dato interesom za rekonstrukciju prošle povijesti: ono može biti dato psihološkim interesom koji tekstove podvrgava, recimo, individualnopsihološkom, religijskopsihološkom ispitivanju, ili postavljanju pitanja u smislu psihologije naroda: pitanja o psihologiji jezika, pjesništva, umjetnosti, prava, itd. – Ono *na-osnovu-ćega upitivanje* može biti dato estetičkim interesom, koji tekstove podvrgava strukturalnoj analizi, i neko djelo umjetnosti ispituje s obzirom na njegovu unutarnju formu (i to ostajući u vezi sa religioznim interesom, ili u sferi stilističkog razmatranja). – Ono *na-osnovu-ćega upitivanje* može, konačno, biti dato interesom za povijest, »kao za sferu

⁷ Predrag I i n e i, op. cit., s. 83.

⁸ Martin H e i d e g g e r, *Unterwegs zur Sprache*, Pfullingen 1959, s. 29 d. i 208 d.

života, u kojoj se kreće ljudsko bivstvo.⁹ To bi bilo »pitanje o onom ljudskom kao vlastitom bivstvu«. ¹⁰ Takvo upitivanje koje se najprije tiče tekstova filozofije, religije i pjesništva, uvijek bi bilo vođeno prethodnim razumijevanjem ljudskog bivstva (razumijevanjem eksistencije), »iz kojeg uopće tek izrastaju kategorije koje omogućuju upitivanje», ¹¹ npr. pitanje o 'spasu', 'smislu' osobnog života, o etičkim normama djelanja u ljudskoj zajednici. Takvo 'prethodno razumijevanje' valjalo bi kritički iskušati i u razumijevanju dovesti do važenja: valja u upitivanju teksta sam sebe tekstom dopustiti pitati, čuti njegov zahtjev.

Po čemu je naš autor zainteresiran za 'problem neutralnosti' pitanja za Isusa kao Istinu, neutralnosti koje se drži država i njen prokurator? Spor između Rimske države i 'Kralja' je spor između istine znanosti i Istine religije. Pretpostavljamo da autor drži sa Gadamerom: »Nećemo sebi sakriti da pitanje 'Šta je istina?' u smislu u kome ga postavlja Pilat još i danas određuje naš život«. ¹² Naime, određuje naš život na način neutralnosti postupanja znanosti koja nam uskraćuje odgovor na mnoga pitanja na koja bismo odgovor morali znati, i to tako što ih diskreditira, odnosno proglašuje besmislenim. Gadamerovo shvatanje pitanja je ekskluzivno hermeneutičko, tj. 'pitanje' je shvaćeno iz jezika kao univerzalnog medija razumijevanja unutar kojeg je jedino moguć hermeneutički problem, pa i problem 'pitanja'. Gadamer razumijeva 'jezik' — kao što je poznato — kao medijum hermeneutičkog provođenja iskustva, bez kojeg nema ni hermeneutičkog horizonta pitanja. »U osnovi pitanja je jezičnost razgovora.« ¹⁴

Našeg autora zanima »uvid u prirodu jednog postavljenog pitanja«, mada »problem nije rasprava o Isusovoj egzistenciji«. ¹⁵ No, budući »ne samo da iskaz uvijek jeste odgovor i da ukazuje na neko pitanje, već kako pitanje tako i odgovor u svome zajedničkom iskaznom karakteru imaju hermeneutičku funkciju«, jer »oni su i jedno i drugo oslovljavanje /Anrede/, mi smatramo skupa sa Gadamerom, da hermeneutički nije moguć uvid u prirodu jednog postavljenog pitanja bez horizonta situacije, »jer horizont situacije, koji sačinjava istinu nekog iskaza skupa sadrži onoga kome se iskazom nešto kazuje«. ¹⁶

⁹ Rudolf B u l t m a n n, Članak »Das Problem der Hermeneutik« /1950/ u *Glauben und Verstehen*, II, Tübingen 1952, s. 228.

¹⁰ Op. cit., s. 228.

¹¹ Op. cit., s. 228.

¹² Hans-Georg G a d a m e r, »Was ist Wahrheit«, *Kleine Schriften I*, Tübingen 1967, s. 46-7.

¹³ Hans-Georg G a d a m e r, op. cit., s. 47.

¹⁴ Hans-Georg G a d a m e r, *Istina i metoda*, op. cit. 5. 413.

¹⁵ Predrag F i n c i, op. cit., s. 61.

¹⁶ Hans-Georg G a d a m e r, *Istina i metoda*, op. cit., s. 55.

Kako-god »nedostatak jedinstva je uzrok raskola između svijesti i života« tako i »izostanak upitnosti« (»U naše vrijeme izostanak upitnosti više nema metafizičko, već psihološko porijeklo«¹⁷ – mišljeno je srednjovjekovno. *Carentia rei* je osnov niječnog suda a ne uzrok nepostojanja nečega. Kulturiran srednjovjekovni čovjek religijsku ne-vjeru, na primjer, tumači kao odsuće potrebnih (objektivnih) uvjeta ili kao odsuće (subjektivnog) htijenja za prihvatanje Božjeg postojanja (Božjeg prisuća kroz vjeru). Time za religijsku misao – bez relativizma – nije dolazilo u pitanje to postojanje (prisustvo), a ne-vjera (bezvjera) je tumačena još-ne-uvjdanjem i neznanjem (bilo objektivno uvjetovanim bilo subjektivno trpljenim), neznanjem stvari vjere, dakle nedostatkom vjerskog obrazovanja i nedjelovanjem milosti budući ne-prisutne. Nedostatak jedinstva ne može biti *uzrok* raskola između svijesti i života, već može biti obrnuto: nedostatak (nepostojanje) jedinstva je *učinak* raskola između svijesti i života.

Baveći se općim nazorom Wittgensteinove filozofije, naš autor ne izlaže njegovo stanovište *o pitanju*. Wittgensteinovo stanovište *o pitanju* jeste, da su filozofijska pitanja nečuvveno često riješena *opisom* onoga što hoće da objasne: »Ako potisnemo pitanje 'zašto', često ćemo tek opaziti važne činjenice; činjenice koje onda vode odgovoru u našim istraživanjima«.¹⁸ On pitanja *kako-je-to-moguće* nadomješta pitanjima *kako-to-izgleda*. Recimo, »Kako je moguće razumjeti autorovo shvatanje *o pitanju*?« nadomjestio bi sa: »Kako to izgleda razumjeti autorovo shvatanje *o pitanju*?« Pokušaj objašnjenja nekog stanja stvari biva riješen opisom stanja stvari prema devizi: »Svako *objašnjenje* mora se odstraniti, a na njegovo mjesto mora stupiti jedino opis«.¹⁹ Pitanja o uvjetima mogućnosti, dakle, zamijenjena su pitanjima o izgledu stvarnosti.

Koliko se takvo stanovište, koje na pitanje *kako se ispravno razumijeva ovo pitanje?* – odgovara opisom oblika ponašanja koja pokazuju pravilno razumijevanje *pitanja*, razlikuje od hermeneutičkog stanovišta? Hermeneutičko stanovište razumijevanja *pitanja* ostaje unutar jezičnog medija kao središta razumijevanja. Wittgensteinovo presezanje jezičnosti i jezičnog smisla – odustajanje je od filozofije kao teorije. Za Wittgensteina postoji samo prividan jaz između jezika i svijeta, jer jezičnost razumijeva samo kao jedan način postojanja onoga tko pita iz situacije, dok Gadamerova

¹⁷ Predrag Finčić, op. cit., s. 82.

¹⁸ Ludwig Wittgenstein, *Philosophische Untersuchungen*, Schriften Bd. I, Frankfurt/Main 1960, 2471.

¹⁹ L. Wittgenstein, op. cit., z109.

filozofijska hermeneutika jezičnu sredinu shvata središnjim mjestom zbivanja smisla: »Bivstvo koje se može razumjeti jest jezik«. ²⁰

Pitateelj jednog tipa pitanja se ne može pitati za način pravljenja nečega a da ne zna *šta* je to za *što* pita kako se pravi. On ne može pitati za poduzimanje nekog puta a da ne zna *šta* poduzimanje puta metodski znači. Naprotiv, drugačiji je stav onoga tko postavlja pitanje a da prethodno ne zna *substanciju* i *modus* postojanja onoga za *što* pita. Pitateelj jednog tipa pitanja tek ima sebi razjasniti ono *što* pitateelj drugog tipa pitanja već zna, a za *što* on nastoji iznaći sredstva i metodu. Prema tomu su i odgovori na pitanja onoga tko ne zna *šta* je substancija predmeta za koji pita *definitorna*, a odgovori na tip pitanja koja pitaju za *sredstvo* i *način* dolaženja do nekog cilja – opisi takvih načina. Dvoznačna pitanja tako dobijaju oba odgovora, jer su stavljanje u upitnost i načina na koji se postizava neki cilj i onoga *što*, za *što* se – pretpostavno ne znajući – pita: *Kako se može razumjeti, ako postoji, stanovište našeg autora?* Pitanje sadrži i »Šta značenjski sadrži stanovište našeg autora?« i »Na koji način se (sve) može razumjeti, ako postoji, stanovište našeg autora?« No, nažalost, autor Predrag Finci ne zauzima stanovište prema *pitanju*. ²¹

Jednom pitanju odgovara *što* znači *sadržina pitanja*, a drugom *kako* se izvršava neki postupak za postizanje nekog cilja. Prema tomu se iskazi shvaćeni kao odgovori na postavljena pitanja dijele na *iskaze-što* i *iskaze-kako*, pa se i Aristotelom popisane kategorije bića imaju shvatiti kao pitanja za ono *što* svakad u sudu (iskazu) dolazi kao *predikamenta* i kao *odgovor* na pretpostavljeno pitanje: *Što jeste (kao) biće (oustá)?* s obzirom na njegova svojstva i načine postojanja.

Pitanja u kojima se ne zna *što* jeste – '*što*' znači *sadržinu u pitanju* – nalaze odgovor u određivanju (definiranju) onoga nečega upitnog, dok sa pitanjima koja pretpostavljaju znanje o onomu *što* jeste, a za način postojanja kojeg stoji pitanje *kako* se zgotavlja (spravlja, postupa s njim, na njemu radi), *ono što* biva opisano u onim drugim pitanjima. Ove druge vrste odgovori daju odgovor na pitanja prve vrste. Davati odgovore ove druge vrste, pošto su postavljena pitanja te vrste, besmisleno je ako se još ne znaju oni prvi odgovori na ona prva pitanja. Besmisleno je, naime, zastupati da se može izvršiti razumijevanje i tumačenje nekog stanovišta sve dokle se ne zna *šta* uopće znači hermenetičko *razumijevanje* i *tumačenje*

²⁰ Hans-Georg G a d a m e r, *Isina i metoda*, op. cit., s. 512 i tamo netočan prijevod; njem. orig. izd. s. 450.

²¹ Vidjeti Predrag F i n c i, op. cit., s. 24-5.

– ne naprosto tek razumijevanje iskaza kao takvo. Suprotno stanovište – našeg autora – drži: razumjeti značenje nekog iskaza jeste iznalaženje značenja pripadnih tom iskazu; a nekom iskazu pripadna značenja jesu značenja koja mu je dalo neko mnijenje. Ispravno razumijevanje je prema tom stanovištu zadobijanje mnijenja koja su proizvela ona značenja. Otuda naš autor stavove drugih teoretičara iznosi kao nekakva mnijenja, pa i mi čitatelji o njima možemo steći samo neko mnijenje.

L i t e r a t u r a :

Predrag F i n c i, *Ishodište pitanja*, »Glas«, Banja Luka, 1987.

Hans-Georg G a d a m e r, *Istina i metoda*. Osnovne crte filozofijske hermeneutike, Prev. Slobodan Novakov, Sarajevo 1978.

Karl J a s p e r s, *Existenzphilosophie*, Drei Vorlesungen gehalten am freien deutschen Hochstift in Frankfurt A. M., September 1957, Walter de Gruyter, Berlin 1956.

Martin H e i d e g g e r, *Unterwegs zur Sprache*, Pfullingen 1959.

Rudolf B u l t m a n n, *Glauben und Verstehen, II*, Tübingen 1952.

Hans-Georg G a d a m e r, *Kleine Schriften I*, Tübingen 1967.

Ludwig W i t t g e n s t e i n, *Philosophische Untersuchungen, Schriften Bd. I*, Frankfurt/Main 1960.

Dušan Travar: DER ASGANGSPUNKT DER FRAGE UND DIE HERMENEUTISCHE
METHODE

Z u s a m m e n e f a ß u n g

Der Rezensent des Buches »Der Ausgangspunkt der Frage« von Predrag Finci stellt eine unzureichende Durchführung der Methode philosophischer Hermeneutik bei der Behandlung des Themas *Frage und ihr Ursprung* bei Platon, Aristoteles, Descartes, H.-G. Gadamer und eine nur nebenbei und unvollendet behandelten Vielzahl von Logikern und Philosophen, fest. Mittels der hermeneutischen Theorie und deren Anwendung weist der Rezensent auf die Mangelhaftigkeit des Zugangs und der Durchführung, die Unzulänglichkeit der periphilosophischen Methode zur Beleuchtung von Untersuchungsaufgaben des Autors, hin. Es wird festgestellt, daß der Autor nur bei der *Meinung (Doxa)* und den Meinungen anderer Wissenschaftler bleibt, und daß der Ausgangspunkt der *Frage* doch nicht geklärt ist.